

Владан ВИРИЈЕВИЋ

НЕКЕ ДЕМОГРАФСKE КАРАКТЕРИСТИКЕ ГРАДСКИХ НАСЕЉА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

У раду се презентирају неке особености демографске структуре насеља градског карактера на Косову и Метохији у периоду од 1918. до 1941. године. Рад је написан на основу публикованих пописа становништва и релевантне литературе.

Кључне речи: Косово и Метохија, становништво, градска насеља.

Једна од тема друштвене историје која својом сложености уназад неколико година, чешће него раније, плени пажњу историчара на просторима некадашње Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), јесте град као својеврсни „рукавац историје“. Град као средиште друштвеног живота, индикатор цивилизацијског хода и показатељ начина живљења, јавља се као тема која има своју научну тежину и оправдање и која, комплексношћу и обимним методолошким захватом, надмашује многе ускопроблемске теме. Постојећи историографски опус о градским насељима на Косову и Метохији у XX веку је скроман, а она у хронолошком распону од 1918. до 1941. године представљају јако занимљив истраживачки узорак.

Укључивањем простора Косова и Метохије, то јест, средњовековне српске државе, у Османско царство, Турци су „делом разорили и систем њених насеља“.¹ Њиховим доласком, односно завођењем османског политичког, друштвеног и економског система, мењана је и мрежа градских насеља и обликован њихов нови тип „утемељен на ле-

¹ Бојана Миљковић-Катић, *Структура градског становништва Србије средином XIX века*, Београд 2002, 18.

вантинској цивилизацији“.² Нове историјске околности и продор друкчијих културних образаца одразили су се на правни статус, друштвену структуру и друге функције градских насеља. Поједина од њих су, изгубивши свој пређашњи значај, лагано замирала и изчезавала, док су, са новим изазовима и потребама времена, ницала нова.

За означавање и класификовање насеља градског типа османска државна администрација је употребљавала термине: шехер,³ паланка,⁴ варош⁵ и касаба,⁶ који су коришћени у складу са величином, функцијом и значајем дотичног насеља. О већини њих на Косову и Метохији, тј. њиховом развоју и карактеристикама, у раздобљу од XV до краја XIX века, постоје сачувана драгоцене сведочанства бројних путописаца који су их походили и у њима се, краће или дуже време, задржавали. Ипак, студиознији приступ проучавању њихове друштвене и урбане структуре (архитектуре, културе становања, културе одевања и исхране, начина понашања и сличног) везује се тек за име Јована Цвијића и његове антропо-географско-етнолошке школе утемељене 1893. године оснивањем Географског завода на Великој школи у Београду. У свом знаменитом делу *Балканско њолуострво*, објављеном 1918. године у Паризу, он градска насеља Косова и Метохије категорисао као насеља „турско-византијског“, односно „правог балканског типа“.⁷

² Исто.

³ Термин „шехер“ потиче из персијског језика и значи „велики град“ — Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1966, 583.

⁴ У Османском царству паланком је означавано насеље у граничним областима државе „подигнуто на прометном трговачком или другом стратешки важном путу и утврђено дрвеним паланка-зидом“. — Б. Миљковић-Катић, *Структура градског становништва Србије...*, 18.

⁵ Мада је према Лази М. Костићу „реч варош, од које је као деминутив, постала реч варошица, мађарског порекла“, у Османском царству она је означавала „подграђе паланке насељено становништвом различитих конфесија“. У српскохрватском књижевном језику одредница „варош“ односи се на „насеље у коме станују грађани, занатлије и трговци и где се налазе различити уреди и установе“ — Лазо М. Костић, *Закон о местима са сџисковима свих вароши и варошица*, Београд 1928, 14; Б. Миљковић-Катић, *Структура градског становништва Србије...*, 18; Речник српскохрватског књижевног језика, књига прва, Нови Сад — Загреб 1967, 333.

⁶ Термин „касаба“ потиче из арапског језика и означавао је верски хомогено подграђе паланке. — Б. Миљковић-Катић, *Структура градског становништва Србије...*, 18.

⁷ Према Цвијићу, „изглед вароши балканског типа“ био је: „гомила дућана и кућа дуж кратких, вијугавих и махом правих улица. Веће вароши имају безистане и

Интеграција простора Косова и Метохије у државно-правне оквири Краљевине Србије, односно Краљевине Црне Горе, након Првог балканског рата, одразила се на развој и карактеристике његових градских насеља. Једна од првих мера власти Краљевине Србије на Косову и Метохији била је спровођење нормативних аката који су се односили на уређење проблематике категоризације насељених места. У том смислу 16. јануара 1914. године прокламован је („уведен у живот“) почетак примене Закона о местима, усвојеног 16. јуна 1866, а допуњеног 21. априла 1885. године, којим су била регулисана сва питања од значаја за уређење и одређивање административно-управног статуса градских насеља. Већ 23. јануара 1914. године издат је Указ којим су четири градска насеља проглашена за вароши (Гњилане, Косовска Митровица, Призрен и Приштина), а шест за варошице (Брод у срезу горском, Вучитрн у срезу вучитрнском, Јањево у срезу грачаничком, Качаник у срезу качаничком, Ораховац у срезу подримском и Урошевац у срезу неродимском).⁸

Трогодишња аустроугарска окупација Косова и Метохије (1915–1918) накратко је суспендовала реализацију поменутог закона који је имао за циљ да „утврди карактер сваког појединог насеља с обзиром на његову спољну конструкцију и економске односе који у њему владају“, да би он своју пуну афирмацију доживео по свршетку Првог светског рата, односно стварањем јужнословенске државе 1. децембра 1918. године, када су његове одредбе примењене и на Ђаковицу и Пећ које су проглашене варошима.⁹ У складу са законском одредбом термина „варошица“, током треће деценије XX века још четири косовскومتохијска насеља променила су свој правни статус и од сеоских прешла у категорију градских насеља.¹⁰ Тако је Липљан (грача-

велике базаре. Јако збијени дућани су махом од дрвене грађе, а затварају се дрвеним ћепенцима; кад се ћепенци отворе, у дућанима се све види и сва је роба изложена. Познат је даље, онај седећиви начин рада и очекивања муштерија по ћепенцима и око мангала. У већим варошима је чаршија подељена на делове разних заната. Куће за становање су махом изван чаршије и ограђене зидовима; иде се кроз вијугаве улице, између зидова, као између градских зидина. Готово је немогуће видети двориште; често се само небо види.“ — Јован Цвијић, *Балканско полуострво и јужнословенске земље — основе антропогеографије*, књига прва, Београд 1922, 313.

⁸ Др Л. М. Костић, *Закон о местима са...*, 23, 33–34.

⁹ Исто, 11.

¹⁰ Како истиче Лазо М. Костић „варошица је једна средина између села и вароши. То је или мала варош која постоји одраније или село које је на путу да постане

нички срез) проглашен варошицом 5. новембра 1920, Подујево (лапски срез) 31. марта 1922, Исток (источки срез) 30. априла 1924. а Штимље (неродимски срез) 21. јула 1927. године.¹¹

У низу промена које су захватиле косовскометохијске градске средине након ратних година од 1912. до 1918, чини се да су најочљивије оне до којих је најпре и дошло — промене у демографској сфери.¹² Оне су представљале мање-више сталан процес који је одликовао и период између два светска рата. Први попис становништва на простору Косова и Метохије „после свршеног Светског рата, који је испретурао границе готово свих европских држава“, власти новостворене Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца обавиле су 31. јануара 1921. године.¹³ Њиме је било обухваћено све „присутно становништво (грађанско и војничко, трајно и пролазно присутно)“, а попис је обављен на нивоу општина, као административно-управних јединица.¹⁴ Пописано становништво класификовано је према двема одредницама — по вероисповести и према матерњем језику, док је за веће градске средине урађена и класификација по старосним групама.

варош. И по спољном уређењу и по занимању свога становништва, то село је изгубило многе одлике села не добивши још увек све одлике вароши“. — Исто, 14.

¹¹ Исто, 34.

¹² Свршетак Првог балканског рата довео је до измене у етнографском склопу становништва градских насеља Косова и Метохије у којима је до 1912. године преовладавао муслимански елемент. Његово исељавање у Турску створило је велике празнине („демографске бреше“), тако да су чак и 1937. године Ѓиљане, Ђаковица, Призрен и Приштина имали мање становника него 1910. године. — Споменница двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије 1912–1937, Скопље 1937, 803.

¹³ Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. јануара 1921. године, Сарајево, 1932, V.

¹⁴ Приликом обраде података са овог пописа узимали смо у обзир само податке за она насеља која су у датом тренутку у административном погледу имала статус градских насеља. Међутим, потребно је напоменути да презентирани подаци за Липљан и Качаник не одговарају правом стању, то јест, не односе се непосредно на саму варошицу, већ у себи садрже и статистичке показатеље за сеоска насеља која су чинила општински атар. У случају Липљана то су: Суви До, Рујце, Велико Рибаре, Мало Рибаре, Крајиште, Ново Рујце, Бујанце, Вариговце, Злокућане, Грацко, Топличане, Старо Грацко, Велики Алаш, Мали Алаш, Коњско и Коњух, а Качаника: Боб, Ручево, Никовци, Гајре, Ника, Ковачевац, Бичевац, Ђурђев До, Иваја, Котлина и Стража.

Конфесионална структура становништва градских косовско-метохијских насеља исказана на овом попису приказана је у доњем табеларном прегледу:¹⁵

Конфесионална структура становништва 31. јануара 1921.

Име насеља	Православних	Римокалика	Грkokалика	Евангелика	Муслимана	Израелита	Других	Без конфесије и непознато	Укупно
Гњилане	4169	3	–	–	4698	–	–	–	8870
Ђаковица	1840	701	9	2	11741	–	–	–	14293
Приштина	4191	124	–	17	9684	322	–	–	14338
Призрен	4626	828	5	26	10929	–	–	–	16414
Пећ	5099	423	–	14	9186	–	–	–	14722
Кос. Митровица	2817	422	5	–	6697	104	–	–	10045
Вучитрн	1293	69	–	–	3305	–	–	–	4667
Урошевац	1502	180	–	6	1846	–	–	–	3534
Качаник	112	2	–	–	3988	–	–	–	4102
Ораховац	835	26	2	–	2877	1	–	–	3741
Липљан	1403	2	–	–	1792	–	–	–	3197
Јањево	22	1784	–	–	791	–	–	–	2597
Брод	–	–	–	–	1155	–	–	–	1155

За разлику од конфесионалног, пописивање градског живља према матерњем језику, које је требало да послужи за исказивање националне структуре, за пописиваче је представљало знатно сложенији посао. Наиме, како на примеру Косовске Митровице наводи Атанасије Урошевић, „становништво турског и шиптарског језика, иако свакако по пореклу шиптарско, под утицајем турске културе и градског живота, у огромној већини се издавало тада за Турке и говорило турским је-

¹⁵ Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. јануара 1921..., 94, 96, 98, 102, 106, 114.

зиком“.¹⁶ Такође, међу пописним рубрикама није постојала одредница за Цигане, тако да је већина њих пописивана у зависности од вероисповести, било као Срби, Турци, Арнаути или пак убележавана у пописну рубрику „Остали и непознати“.¹⁷

Подаци о националном опредељењу становника градских насеља Косова и Метохије исказаног према „матерњем језику“, очитују се из наредне табеле:¹⁸

Присујино сѿановништво по матерњем језику 31. јануара 1921.

Име насеља	Срба и Хрвата	Словенаца	Чехословака	Русина	Пољака	Руса	Мађара	Немаца
Гњилане	4070	–	1	–	–	–	1	–
Ђаковица	2715	2	1	–	–	–	–	2
Приштина	4325	2	3	–	5	9	–	4
Призрен	4798	2	3	–	–	7	5	2
Пећ	6045	12	3	–	1	4	3	8
Кос. Митровица	3887	104	–	–	–	5	–	11
Вучитрн	1263	35	–	–	–	–	–	–
Урошевац	1415	–	6	–	5	–	–	–
Качаник	106	–	–	–	–	1	–	2
Ораховац	3319	4	–	–	–	1	–	–
Липљан	1401	–	–	–	–	1	–	–
Јањево	1717	–	–	–	–	–	1	–
Брод	1154	–	–	–	–	–	–	–

¹⁶ Атанасије Урошевић, *О Косову — антропологеографске студије и други сѿисци*, Приштина-Гњилане 2001, 340.

¹⁷ Како наводи доктор Миленко С. Филиповић „по попису од 1921. године било је у Косовској Митровици ’осталих и непознато’ 831. Проф. Т. Р. Ђорђевић нашао је, међутим, 1932. године да у Косовској Митровици имају 363 куће муслиманских Цигана, што одговара броју од 1815 душа. И кад се узме у обзир привремени прираштај, опет се мора претпоставити да је и 1921. године изврстан број Цигана урачунат у Арбанасе или Турке.“ — Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије..., 425.

¹⁸ Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. јануара 1921..., 94, 96, 98, 102, 106, 114.

Име насеља	Арнауца	Турака	Румуна — Цинцара	Талијана	Француза	Енглеза	Осталих и непознато
Гњилане	1705	2013	—		—	1	1079
Ђаковица	11783	136	—		—	—	194
Приштина	1421	7115	17		1	3	1433
Призрен	2001	9189	73		2	—	332
Пећ	7305	1261	61	2	—	—	17
Кос. Митровица	1860	3287	56	3	—	1	831
Вучитрн	1112	1881	32	—	—	—	344
Урошевац	1425	212	110	—	—	—	361
Качаник	3986	1	1	—	—	—	5
Ораховац	388	19	—	—	—	—	10
Липљан	1717	13	17	—	—	—	48
Јањево	496	287	8	—	—	—	88
Брод	1	—	—	—	—	—	—

У погледу класификовања становништва по групама старости, односно по полној структури, публиковани су подаци само за четири косовскометохијска града: Косовску Митровицу, Приштину, Пећ и Призрен. Они су представљени у доњим табелама:¹⁹

Као у периоду од 1912. до 1921, тако и у периоду од 1921. до 1924. године, већина градских насеља Косова и Метохије бележи свој демографски пад. Тако је, према званичним подацима, Ђаковица 1924. године имала 937 становника мање него три године раније, Урошевац 298, Ораховац 229, Вучитрн 471, Јањево 12, а најдрастичније смањење популације је забележено у Косовској Митровици — чак 2122 житеља мање.²⁰ Пораст броја становника је евидентиран у Призрену (73), Приштини (422), Гњилану (940) и Броду (708), а највећи је остварен у Пећи (3.855). Годи-

¹⁹ Исто, 402–409.

Косовска Митровица

групе старости														
0-4			5-9			10-14			15-19			20-24		
м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук
608	618	1.226	806	583	1.389	642	513	1.155	345	313	658	1.063	295	1.385
40-44			45-49			50-54			55-59			60-64		
263	284	547	244	174	418	231	148	379	162	129	291	140	139	279
80-84			85-89			90-94			95-99			100 и више		
24	21	45	13	12	25	8	14	22	6	3	9	3	1	4
непознато			непознато			непознато			непознато			непознато		
75-79			70-74			65-69			60-64			55-59		
86	52	34	160	92	68	167	77	90	279	139	140	139	139	279
30-34			25-29			20-24			15-19			10-14		
225	341	566	255	375	630	1.063	295	1.155	345	313	658	1.063	295	1.155
35-40			30-34			25-29			20-24			15-19		
307	320	627	225	341	566	1.063	295	1.155	345	313	658	1.063	295	1.155
свега			свега			свега			свега			свега		
5.541	4.504	1.045	5.541	4.504	1.045	5.541	4.504	1.045	5.541	4.504	1.045	5.541	4.504	1.045

Приштина

групе старости														
0-4			5-9			10-14			15-19			20-24		
м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук
923	759	1.682	1.148	964	2.112	943	794	1.737	509	598	1.107	1.002	411	1.413
40-44			45-49			50-54			55-59			60-64		
389	479	868	325	279	604	316	293	609	214	179	393	273	279	552
80-84			85-89			90-94			95-99			100 и више		
65	78	143	13	20	33	17	10	27	3	7	10	6	5	11
непознато			непознато			непознато			непознато			непознато		
75-79			70-74			65-69			60-64			55-59		
137	70	67	311	153	158	134	291	157	134	291	158	153	311	70
35-40			30-34			25-29			20-24			15-19		
825	466	359	820	498	322	266	387	653	509	598	1.107	1.002	411	1.413
свега			свега			свега			свега			свега		
65	78	143	13	20	33	17	10	27	3	7	10	6	5	11
7.475			6.863			14.338			14.338			14.338		

Пех

групе старости																																															
0-4						5-9						10-14						15-19						20-24						25-29						30-34						35-40					
м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук															
836	754	1.590	1.041	839	1.880	1.018	833	1.851	517	521	1.038	1.219	445	1.664	396	468	864	391	564	955	451	476	927																								
40-44						45-49						50-54						55-59						60-64						65-69						70-74						75-79					
451	455	906	349	244	593	329	334	663	187	150	337	281	268	549	160	121	281	138	159	297	53	64	117																								
80-84						85-89						90-94						95-99						100 и више						непознато						свега											
61	74	135	14	16	30	12	21	33	1	3	4	4	4	8	-	-	-		м	ж	ук																										
																			7.909	6.813												14.722															

Призрен

групе старости														
0-4			5-9			10-14			15-19			20-24		
м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук	м	ж	ук
929	918	1.847	1.368	1.133	2.501	1.111	892	2.003	637	563	1.200	704	443	1.147
40-44			45-49			50-54			55-59			60-64		
437	544	981	453	401	854	367	358	725	358	305	663	304	323	627
75-79			80-84			85-89			90-94			95-99		
81	51	132	80-84	78	117	11	21	32	10	22	32	2	5	7
70-74			65-69			60-64			55-59			50-54		
126	178	304	194	172	366	304	323	627	358	305	663	304	323	627
30-34			25-29			20-24			15-19			10-14		
355	620	975	358	494	852	704	443	1.147	637	563	1.200	704	443	1.147
35-40			30-34			25-29			20-24			15-19		
435	609	1.044	435	609	1.044	435	609	1.044	435	609	1.044	435	609	1.044
свега														
8.251			8.163			16.414			8.251			8.163		

не 1924, први пут откако је стекло статус градског насеља (варошице), публиковани су подаци и о броју становника Подујева — 756.²¹

Што се тиче података о социјалној, односно професионалној структури градске популације Косова и Метохије у хронолошким границама овог рада, они су јако оскудни. Према једном истраживању објављеном у Љубљани 1937. године, дати су подаци за Приштину и Призрен, који се могу сагледати из наредне табеле:²²

Назив професије (%)	Приштина	Призрен
Пољопривреда	24,5	23,2
Индустрија и занати	21,2	30
Трговина	9,5	10,8
Банке	0,3	0,3
Саобраћај	3,7	3,2
Јавна служба и слободне професије	9,8	10,8
Надничари и дневничари	16,8	10,8
Рентијери и пензионери	3,9	5,9
Друга занимања	10,3	5,8

Из ових података да се закључити да су, чак и након скоро две деценије проживљених у оквирима младе јужнословенске државе, градови Косова и Метохије представљали „неки прелаз између градова и села“.²³ Висок проценат надничара и дневничара сведочи да знатан

²⁰ Осим великог миграционог кретања након 1912. године, када се велики број исламског становништва иселио у Турску, на стагнацију њене популације током почетка треће деценије XX века утицало је, према истраживањима Атанасија Урошевића, и то што „по нашем уједињењу, с престанком границе према Босни, велики део Санџака се одваја од Митровице и, преко железничке станице Увац, упућује на Сарајево“, тако да је Митровица престала бити примамљива за насељавање у обиму каквом је била пре 1. децембра 1918. године. — А. Урошевић, *О Косову — ан-тирройгеографске студије и...*, 331.

²¹ Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. јануара 1921..., 94, 96, 98, 102, 106, 114.; Речник места Краљевине СХС, Београд, 1925, 53, 132, 150, 158, 159, 162, 166, 287.

²² Ради се о чланку Антона Мелика „Састав становништва југословенских вароши према професијама“, објављеном у „Географском веснику“. — Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије..., 805.

²³ Исто, 805.

Конфесионална структура становништва 31. марта 1931.

Име насеља	Православних	Римокатолика	Евангелика	Муслимана	Остале хришћанске вере	Друге	Укупно
Ѓвилане	5078	12	–	4771	–	–	9861
Ђаковица	1730	711	1	11366	–	6	13819
Приштина	5706	681	8	9585	11	370	16358
Призрен	5422	1312	14	12184	12	11	18955
Пећ	4179	415	–	8737	4	3	13338
Кос. Митровица	4067	693	18	6388	23	106	11295
Вучитрн	1336	47	7	3368	2	–	4760
Урошевац	2275	335	–	2705	–	3	5318
Качаник	321	15	–	6205	–	–	6541
Ораховац	1101	9	1	3335	1	–	4447
Липљан	3569	46	49	2628	18	3	6313
Јањево	1959	2155	–	2458	–	–	6572
Брод	29	1	–	1569	–	–	1599
Исток	2244	14	–	2811	–	–	5069
Подујево	2163	8	–	5207	–	/	7378

Број кућа, домаћинстава и становника 31. марта 1931.

Име насеља	Број кућа	Број домаћинства	Мушко	Женско	Укупно
Гњилане	1825	1061	4901	4960	9861
Ђаковица	2339	2666	7188	6631	13819
Приштина	2776	3023	8842	7516	16358
Призрен	3719	3904	9666	9289	18955
Пећ	2177	2791	6743	6595	13338
Кос. Митровица	1749	2187	6115	5180	11295
Вучитрн	872	905	2429	2331	4760
Урошевац	875	1021	2749	2569	5318
Качаник	947	981	3378	3163	6541
Ораховац	733	778	2232	2215	4447
Липљан	1032	1072	3264	3049	6313
Јањево	1052	1074	3217	3355	6572
Брод	329	332	649	950	1599
Исток	745	710	2535	2534	5069
Подујево	993	1061	3776	3602	7378

број становника нема сталног занимања, а низак проценат рентијера и пензионера указује на незнатан број оних који су били запослени у државној служби.

Други попис становништва након Уједињења, обављен је 31. марта 1931. године. Подаци прикупљени том приликом приказани су у табелама:²⁴

Упоредивањем резултата пописа са резултатима пописа обављеног десет година раније, могу се уочити промене до којих је дошло у погледу броја и конфесионалне структуре становништва градова Косова и Метохије.²⁵ Осим Ђаковице и Пећи, у свим другим насељима забележен је раст становништва: у Ѓџилану за 991, Приштини за 2020, Призрену за 2541, Косовској Митровици за 1.250, Вучитрну за 93, Урошевцу за 615, Качанику за 2439, Ораховцу за 706, Липљану за 3116, Јањевоу за 3975 и Броду за 444 становника. Овакав демографски скок представљао је последицу, пре свега, високе стопе природног прираштаја, колонизације становништва из других крајева Краљевине Југославије и, у случају Косовске Митровице, привредног развоја.²⁶

Тренд раста градске популације се очитовао и током четврте деценије прошлог века, па је тако, према званичним подацима, 1937. године Ђаковица имала 15.347, Косовска Митровица 11.301, Призрен 19.551, а Урошевац 5.708 становника.²⁷ Динамика развоја градских насеља Косова и Метохије прекинута је Априлским ратом 1941. годи-

²⁴ И овога пута, као и 1921. године, за Липљан, Качаник, али и Јањево, Исток и Подујево, публиковани подаци се односе на читава подручја општина чија су средишта биле ове варошице. — Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931. године, I, Присутно становништво, број кућа и домаћинстава, Београд, 1937, 68, 99, 100, 103, 105, 117–120.; Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931. године, II, Присутно становништво по вероисповести, Београд 1938, 68, 99, 100, 103, 105, 117–120.

²⁵ Илустрације ради, пораст броја становништва римокатоличке вероисповести тумачи се насељавањем породица државних чиновника, официра и привредника из Словеније, Хрватске и Далмације. — Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије..., 427.

²⁶ Започињање експлоатације руде у руднику Трепча 1930. године, односно могућност запослења привукла је у Митровицу велики број рудара из других делова државе, па отуда овако значајан пораст православног и римокатоличног живља у односу на њихову бројност 1921. године. — А. Урошевић, *О Косову — антирройгеографске студије и...*, 331.

²⁷ Споменица двадесетпетогодишњице ослобођења Јужне Србије..., 810–814.

не, након чега је, услед протеривања и терора над неалбанским живљем, дошло до драстичних промена националних, конфесионалних и социјалних структура.